

XIII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA
KOLOZSVÁR, 2010. MÁJUS 14-16.

AZ OROSZLÁN SZIMBOLISZTIKÁJA
A SZKÍTA-ÁLLATSTÍLUSBAN

SZERZŐ:

BURKHARDT BRITTA
BBTE, TÖRTÉNELEM ÉS FILOZÓFIA KAR
MŰVÉSZETTÖRTÉNET SZAK III. ÉV

TÉMAVEZETŐ:

DR. MOLNÁR-KOVÁCS ZSOLT
BBTE, TÖRTÉNELEM ÉS FILOZÓFIA KAR
ŐSKOR ÉS ÓKOR TÖRTÉNETI TANSZÉK

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS

1.1. A DOLGOZAT CÉLJA, METODOLÓGIÁJA	2
1.2. KUTATÁSTÖRTÉNET.....	3

2. A SZKÍTA ÁLLATSTÍLUS

2.1. ELTERJEDÉSE.....	5
2.2. A STÍLUS ELŐZMÉNYEI.....	6
2.3. STÍLÁRIS JELLEMZŐK.....	7

3. AZ OROSLÁN

3.1. RÖVID ZOOLOGIAI ÁTTEKINTÉS.....	9
3.2. ELLENSÉG VAGY BARÁT ?	11
3.3. TÁRGYAKKAL VALÓ KAPCSOLATA	12
3.4. A MOTÍVUM JELENTÉSE MÁS TÁRSADALMAK MŰVÉSZETÉBEN.....	15

4. KÖVETKEZTETÉSEK.....

17

5. FÜGGELÉK

5.1. IRODALOM.....	18
5.2. TÉRKÉPEK.....	20
5.3. KÉPEK	22

1. BEVEZETÉS

1.1. A DOLGOZAT CÉLJA, METODOLÓGIÁJA

Az i.e. az 1. évezred közepe táján az írásokban feltűnnek a szkíták, az első pásztorkodó - nomád nép, melyről több információval rendelkezünk. Az asszír irodalomban alig két századdal később megjelennek az első történetírói beszámolások az iráni nyelvet beszélő médesekről és szkítákról.¹ A médesek szorítják északibb területekre a szkítákat, a kaukázusi sztyeppékre² és végül az erdős sztyeppék területeire is. Ebben az időszakban Mongólia, Kazakhsztán területén, a Fekete-tengerig nagy méretű népmozgások mentek végbe.

Ekkor jelennek meg a Kaukázus területén az első kurgánok, melyek arany tárgyakban bővelkedtek, halottaikat emberi és állati áldozatok kísérték. Ugyancsak itt ölt formát a szkíta állatstílus. Az a művészet, mely a közép ázsiai nomádoknak a Közel-Kelet fémmegmunkáló hagyományokkal való érintkezése³ és megismerése után jöhetett létre ily innovatív és sajátos formában. Eme stílus egyik legjellegzetesebb és mégis elhanyagolt elemét tettem dolgozatom tárgyává: az oroszlán-motívumot. A számtalan publikációban feldolgozott szarvas után a második leggyakrabban előforduló motívum a szkíták művészetében, mégis kizárólagosan alig öt publikáció tárgyalja jelentését, művészi kiképzését. Ilyen értelemben kutatásom célja volt több fényt deríteni a szkíta művészet oroszlánábrázolásainak jelentés tartalmára, vallási vagy totemisztikus konotációira. Nem szándékoztam egy és visszavonhatatlan értelmezést leszögezni, hanem inkább megfigyeléseket és lehetőségeket akartam felvázolni.

Az említett publikáció közül különlegesen érdekesnek bizonyult a Bogdanov kutatása⁴, mivel már igényt fordít egy szükséges metodológia kifejtésére is. Bogdanov a szkíta-típusú művészet szibériai stílusörzetének elemzésében, a motívumok rendszerezése területén a következő metódusokat javasolta: stiláris⁵ és ikonográfiai elemzés⁶, analógiákra szorítókozó összehasonlítás⁷, strukturál-szemiotikus elemzés.⁸ Az utóbbi hasonlóságot mutat a

¹ Beckwith 2009, pp. 58-61

² A kaukázus inváziója régészetileg is bizonyított az ún. Srubnaya-Khvalynsk kultúra megjelenésével, melyet a szkítákkal azonosítottak.

³ i.e. 674-ben asszír forrásokból tudjuk, hogy a szkíták királya, Bartatua elvett feleségül egy asszír hercegnőt

⁴ Evgenij Bogdanov 2007

⁵ G.I. Borovka szavaival élve elemzése ama „*állandó ábrázolási jellegzetességek összességének, melyek függetlenek a tárgy vagy téma változásától*”.

⁶ A stílus-jellegzetességek és sajátos motívumok felismerése és szisztematizálása. A motívumok lebontott elemzése, egymásközötti viszonyainak értelmezése már az ikonológia tárgya. Az ikonográfia leír, míg az ikonológia már értelmezz.

⁷ Bogdanov 2007, pp. 203

művészettörténetben ismert ikonológiai elemzéssel. A kettő különbsége abban rejlik, hogy a Bogdanov által említett módszer inkább a struktúrák felismerésére fekteti a hangsúlyt, míg az ikonológia a struktúrák tartalmára.⁹

A strukturál-szemiotikus elemzés alkalmazását, melyet nehézsége miatt alig vállalnak a kutatók, szárazsága és merevsége miatt alkalmatlannak találom a művészi szféra problémáinak vizsgálására. Az ábrázolások a képzelet és alkotói képesség függvényében születnek és nem állnak olyan szoros rokonságban a nyelvtannal, a beszéd- és írásrendszerekkel, hogy hasonlóan szigorú módszereket alkalmazzunk értelmezésükben.

Dolgozatom során az oroszlán szimbólum esetében az elismert stiláris, ikonográfiai elemzés mellett, szemügyre veszem közelebbről a kapcsolatát ama típusú tárgyakkal, melyeken szerepel, illetve e szimbólum és más állat szimbólumok viszonyát.

Ugyanakkor elhagyhatatlannak véltem a szimbólum összevetését kizárólag ikonológiai szinten, vagyis értelem és jelentés szintjén más egyidejűleg létező kultúrák oroszlán szimbolisztikájával. Azért nem közelítettem meg formai sajátosságait, mert kutatásom célja nagyobb fényt vetni a oroszlánábrázolás fontosságára a szkíta művészetben belül. Nem általános, átfogó áttekintést állt szándékomban tenni.

Ugyanebből az okból csak azoknak a kultúráknak az oroszlánábrázolásait tekintetem vizsgálatra méltónak, melyeknek hatását vélik felismerni a szkíta művészetben, melyekkel kapcsolatba kerülhettek a szkíta-népek. Ezek a népek a kínaiak, az asszír-perzsák és a görögök.

1.2. KUTATÁSTÖRTÉNET

Amint már említettem, a szkíta művészetben az oroszlán szimbolisztikájának kérdését kevés műben, illetve megjelentetett írásokban tárgyalták eddig. Az első, aki kizárólagosan a macska-állat fogalmára kitért műveiben: L.L. Barkova. Egy 1983-ban megjelent írásában a szkíta-kori szibériai művészet összegömbölyödött macska-állat figuráinak elemzését, szintézisét kísérel meg¹⁰. 1984-ben ismét visszatér az oroszlán vagy leopárd tárgyalására, amikor az i.e. a 2. századi Bashadarskogo kurgán leleteit elemzi¹¹.

⁸ A művészet jelrendszerként, struktúrák rendszereként való kezelése, amely keretén belül a motívumok értelmét vizsgáljuk.

⁹ Bogdanov 2007 pp. 203-204 Vö. Bächtmann 1992, Bialostocki 1973, Panofsky 1978

¹⁰ Barkova 1983

¹¹ Barkova 1984

Később, 1980-ban I.P. Zaseckaja, egy művében¹² a szarmata művészet eredetének keresése kapcsán tárgyalja a szibériai szkíta-stíluskörzet leopárdábrázolásait, illetve a kettő közötti párhuzamokat.

Magyar nyelvterületen, Bozó Mária az eurázsiai és kelet-európai szkíta művészetéről¹³ írt átfogó művében kitér a különböző állatmotívumok bemutatására is. Nála olvashatunk pár megjegyzést azt illetően, hogy mit és hogyan vélekednek a szakértők az oroszlánnak a szkíta kultúrákban hordozott jelentéséről. Mivel a tükrökön is gyakran előfordul, a Nap jelképéhez kapcsolják; és összegömbölyödött testtartásban gyakran tegezzáron vagy a tükörlemez hátán is megjelenik, így a napkorong analógiáját képezi¹⁴. Nem szeretném kihagyni annak a ténynek a kiemelését, hogy a szarvas, mint a Nap, az Élet, az Őserő szimbóluma, már számtalan tanulmányban, kérdőjelezések nélkül le lett szögezve. Bozó Mária említett írásában azonban a fejezet végén csupán említésként merül fel az oroszlánnak a Hold jelképeként való értelmezése, ami véleményem szerint egy érdekes és nagyon valószínűnek tartandó variáns.

Az utolsó és legfiatalabb publikáció, mely kutatásom témáját érinti, a metodológiánál részletezett Bogdanov mű, amely igen sikeresen dolgozza fel a szibériai stíluskörzet ragadozóállat-ábrázolásait. Az ő kutatása nem a szimboliztikára fekteti a hangsúlyt, hanem inkább a stiláris és formai megjelenésre. Ugyanakkor inkább összegző jellegű mű. Nagyon jó kiindulópontként szolgálnak a motívumról készített táblák tárgykategóriáiként: lószerszámok, övcsatok, ruhadíszek, mindennapi és kultikus tárgyak, illetve fegyverek. A motívum és tárgy kapcsolatának tárgyalását szépen végigvezetik.

¹² Zaseckaja 1980

¹³ Bozó 2001

¹⁴ A testtartása Bozó Mária szerint a Kör formájára és az összetömörödéssel utal : „*analóg a nap energia tartalmával*” .

2. A SZKÍTA ÁLLATSTÍLUS

2.1. ELTERJEDÉSE

Az állatstílusú művészet alapja, háttere a sztyepei nomád népeknek az állatoktól függő élete volt. A törzsek, nemzetségek eredetmondái az ősoket állatalakokban személyesítették meg. Ezeknek a mítoszoknak képekké, domborművekké, szobrokká való formálása teremtette meg az állatstílust¹⁵. Emlékei ismertek az egész eurázsiai sztyepei térségéből, a Kínai nagy faltól a Dunáig terjedő óriási területekig. Több, más-más néphez és korhoz kötődő irányzata alakult ki, amelyek egyike a szkíta kultúrának volt része.

A szkíta művészet sajátos stílusáról ma már leletek ezrei tanuskodnak¹⁶. A sztyepei művészet lényegi azonossága és sok hasonló vonása miatt elkülöníthető művészi hagyatéka¹⁷.

Legjellemzőbb egységként a Fekete-tenger vidéki ún. „*királyi szkíták*” állatalakos művészetét tartják számon.

Azonban ide tartozik a belső-ázsiai Altáj vidéki szkíta művészet, a Tuva területén (Arzsánban) élő szkíta népcsoportok művészete, akiknek a leletei a legősibb és döntő bizonyítékát jelentik a szkíta állatstílus eredetiségére vonatkozóan. Egyik legkorábbi emléke az i. e. a 10. században Arzsán kurgánból (Belső-Ázsia, Tuva) kiásott bronzlemez, amely köralakban összegömbölyödött oroszlánt ábrázol. A mongol határ közelében, Arzsán és Turán között élő lovas népek a „*magaskultúrájú*” civilizációktól elzártan éltek, művészetük azoktól függetlenül alakult ki¹⁸. Ezek a leletek i.e. a 9-7. századra keltezhetőek.

Az altáj vidéki szkíta kultúra i.e. az 5-3 közötti századokban élte virágkorát. Lakói nomád életmódot folytattak, nyáron a hegyekbe legeltettek és télen a völgyekbe húzódtak. A leggazdagabb leletanyagot azok a sírok jelentették, melyekbe a temetkezés után víz szívárgott be és jég formájában 2500 évig őrizte az egyébként romlandó anyagokból készült tárgyakat, illetve az emberi maradványokat, amelyek mumifikálódtak olyan mértékben, hogy az egyik halott bőrén található tetoválás is jól kivehető.

Ezenkívül még kiemelendő hagyatékok a Nagy Péter cár által összegyűjtött ún. „*szibériai aranyak*” emlékanyagok, melyek pontos lelőhelye bizonytalan.

Ugyancsak egy magasfokú művészet jegyeit viselik az Urál hegységtől délre elhelyezkedő Filippovka kurgánok. Ezeket a leleteket 1988-ban, Orenburg városától 100 km-

¹⁵ Kemenczei 2001, pp. 25

¹⁶ 1. térkép

¹⁷ Uo.

¹⁸ Bozó 2005, pp. 19-22

re, Filippovka falu közelében fekvő kurgánokban Psenyicsnjuk, ujai régész tárta fel. I.e a 4. század első felére datálhatóak¹⁹.

A szkíta művészet jegyeit viselő leletek előfordultak ezenkívül kelet és közép európai területeken is, pontosabban Románia, Ukrajna, Magyarország, Szlovákia, Csehország és Lengyelország területein.

2.1. A STÍLUS ELŐZMÉNYEI

A királyi szkíták kultúráját megelőzi az ún. *majkopi és kobáni kultúra*. A majkopi kultúra emlékei i.e. a 3. évezred végéről származnak, és többségükben nagyon erős a Közéleleti hatás²⁰. A kobáni kultúra a Kaukázus területére tehető, magasan fejlett és sajátos művészettel rendelkező népcsoport.

Kitűnő állapotban megmaradt különleges formájú bronztárgyakat találtak a kutatók Kobán területén és a Kaukázus nyugati vidékén. Díszítésük leginkább állatábrázolásokból áll: ló, kutya, szarvas, kos vagy muflon, kígyó, madár és hal képei jelennek meg a tárgyakon, melyek az ún. kaukázusi állatstílus elemei. A díszítő motívumok repertóriumában az állatok mellett előfordul az emberábrázolás, geometrikus formák és tehnikailag a vasinkusztráció.

A kaukázusi állatstílus hatással volt a szkíta állatstílus kialakulására, melynek jellegzetességeivel erős rokonságot mutattanak az ún. „*Jurisztáni bronzok*”. Lurisztán egykori helyét a Káspi-tenger és a Perzsa-öböl között húzódó hegységek térségére tehető, melynek lakói, úgy vélik a kutatók, hogy a szkítákkal rokonságbanálló félnomád hegylakók lehettek. Az előkerült bronzvereteket i.e. az 1. évezred fordulójára datálják és a szkíta állatstílushoz hasonló jegyeket mutatnak²¹. Ezzel kapcsolatban kiemelném azonban, hogy Schiltz²² felosztásában kronológiaiilag már egybeesnek az Arzsán leletek a Lurisztán bronzokkal. Ez magyarázza az igen szoros stílus-rokonságot. Érdeemes lenne a két csoport művészetét is párhuzamba állítani, közelebbről megvizsgálni.

A szkíta kultúra elődjének számít még a Dél-Szibéria területén elhelyezendő *Andronovo és Karaszuk kultúra*, illetve az ún. *szarvas kövek*, a szibériai és mongóliai sziklarajzok, melyek egy fejlett állatábrázoló művészetéről tanúskodnak. A szkíták ősi földje Közép-Ázsiában keresendő, így érthető a művészetükre való egyenes ráhatás. Innen indulhattak a szkíták elődjei nyugat felé, s telepedtek le a Fekete-tenger vidékén.

¹⁹ Bozó 2005, pp. 22-24

²⁰ Uo.

²¹ Bozó 2005, Porada 1988,

²² Schiltz 1994, pp. 167

2.1. STÍLÁRIS JELLEMZŐK

A szkíták művészetében egy különleges és érdekes ábrázolási stílus kristályosodott ki, amely az állatokkal való mély kapcsolatukról és a teremtett világban megnyilvánuló őserők ismeretéről tanuskodik.

Az állatábrázolásoknak formai és kompozíciós megoldás szempontjából egyik alapvető tulajdonsága elsősorban az állatok sajátosan leegyszerűsített, mégis nagyon szuggesztív megjelenítése²³, majd másodsorban a dinamikusság, a mozgás és a körforgás. A mozgalmasság a késői szkíta művészetben fokozódik, szinte átláthatlan kompozíciókká bonyolódik.²⁴

Az említett körkörös forgásnak egyik válfaja a *spirálforgás*, amely többféle formában tűnik fel a szkítáknál. Ennek a jelenségnek, a megidézője az a madárfej, melyet ha 90 fokkal jobb oldali irányba fordítunk, egy újabb és kisebb madárfejet fedezhetünk fel, majd megint egy újabbat²⁵.

A *körforgás* is többféle módon jut kifejezésre a szkítáknál, például az összegömbölyödött állatalakok²⁶, vagy a fordított keresztalakú tegez-díszekben²⁷ és más tárgyak formájában. Ez az eljárás mindegyik szkíta-lakta területen jelen van²⁸. Egy megkapóan szép, Fekete-tenger vidéki aranycsészén 6 lófej hívja elő a forgó erőt. A csésze egyértelműen a nap körforgását idézi meg: a ló a Nap állatának tekintendő²⁹, a Nap „járását”, haladását segíti. A csésze lófejei görög naturalizmussal vannak megformálva, de a forgós tendencia viszont a szkíta művészet sajátja.

Egy másik jellegzetesség az *állatok transzformációja*, az egyik állatból a másikba való átalakulás, amely a keveréklények sokasságát szüli, valamint az *állatok egymásbafonódása*, több állat egybeolvadása. Ugyanakkor az *állatok izolálása*, különálló kompozíciókban való megjelenítése a szkíta művészet sajátja, valamikor az állati testrészeket is külön motívumokként használták.

Ezek mellett az *állatok asszociációja* ún. *állatharcos kompozíciókban* is alapvető jellegzetesség. Témájuk általában egy macskafajtától megtámadt szarvasállat, későbbi időkben akár két oroszlán támad egymásra, vagy madár is támadja a szarvast. Az

²³ Bozó 2005, pp. 17-35

²⁴ Uo. 48, 49, 51, 174. kép

²⁵ Uo. 6. kép

²⁶ Uo. 3, 40, 71, 85, 134. kép

²⁷ Uo. 23, 61-65 kép.

²⁸ Uo. 131, 139, 165, 166. kép

²⁹ Bozó 2005, pp. 28: „hiszen a ló a nap állata”

állatharcos kompozíciók nagyon korai időkig, többféle népekhez visszavezethető: akár Egyiptomig vagy a summérokig.

Egy különösen meghatározó jellenségnek bizonyul a stílus szempontjából az, hogy a szkíta művészet különböző kultúrák, társadalmak hatásának ötvöződése. A kutatók több hatást vélnek felismerni: görög-ión, ázsiai illetve ázsiai ión- és eol-görög, asszír-perzsa elemeket a művészetükben³⁰.

Ha megvizsgáljuk az ábrázolt állatokat, láthatjuk, hogy nem mindegyikük származik a helyi állatvilágból vagy a házi állatok köréből: az oroszlánt úgy feltételezik, Ázsiából vették át, a vadkant feltehetően a görögöktől. Azonban az oroszlánábrázolások feltűnnek már a summéroknál, asszíroknál is, akik iráni területeken éltek, és akiről úgy vélik, hogy hatásuk a szkíta művészetben felismerhető. A legbiztosabb azt mondani, hogy az alkotások mintakincsében belső- és közép-ázsiai, iráni és görög eredetű motívumok ötvöződtek össze³¹.

A legerősebbnek bizonyul a szomszédságban élő, ellenségnek, illetve szövetségesnek bizonyult kínaiak és asszírok³² és a legszorosabb kereskedelmi kapcsolatokat élvező görögök³³. Ezért szükségesnek találtam kiemelni az oroszlán szimboliztikáját e társadalmak művészetében, és párhuzamba állítani a szkíta művészet oroszlánábrázolásainak értelmezésével.

³⁰ *Rostovzeff 1922*, pp. 193-195

³¹ *Kemenczei 2001*, pp. 26-27

³² Nagyon jó politika-történeti összefoglalást nyújt az Oxford kiadású *Empires of the Silk Road* könyv, Királyi Szkitákról szóló fejezetében

³³ I.e. 700-ban Hesziódosz kancát fejő szkitákról ír Theogéniájában, egy évszázaddal hamarabb, mint az észak-fekete-tengeri térséget földrajzilag részletező Hékataiosz. Euszebiosz is lerögzíti a partmenti első görög gyarmatok megállapítását i.e. 660-ban. Csak ezek után i.e. az 5. században jelenik meg a szkíta-történetek hérodotoszi változata.

3. AZ OROSZLÁN

3.1. RÖVID ZOOLÓGIAI ÁTTEKINTÉS

Azért szántam egy fejezetet a szimbólum eme megközelítésére is, mivel a szakirodalomban gyakran előfordul a macskaállat kifejezés mellett a párduc, leopárd, tigris vagy oroszlán megnevezés is. Szükségesnek véltem eme kérdés tisztázását, mivel ha egy szimbólumot akarunk tárgyalni, kihagyhatatlan annak a leszögezése, hogy mi az illető szimbólum megnevezése.

A fennálló konfúziót alátámaszsa ama tény elhanyagolása, hogy a leopárd nem keverendő az oroszlánnal. Az előbbi egy fő kategória, míg az utóbbi annak egy alkategóriáját képezi³⁴.

A párduc megnevezés, mely egy pöttyös macskaállatra vonatkozik, teljesen téves a szkítaábrázolások esetében. Mindegyik macskaállatos ábrázolás a pöttyözésnek még némi utalását sem viseli magán, pedig a Kaukázusoktól délre fekvő Baktriában, a középázsiai Ordosban és nem utolsósorban az előzménynek tekintett majkopi kultúra művészetében ismerünk olyan példányokat, melyeken összetéveszthetetlenül pöttyös párduc és csíkos tigris ábrázolásokkal állunk szemben³⁵. Tehát látjuk, hogy technikailag lehetséges a fém ilyenszerű megmunkálása. Legkésőbb i.e. a 6-5. századokban, pedig eme technikai lehetőséget a szkíta csoportok is birtokolták, amint a vettersfeldei leletek tanúsítják³⁶.

Több enciklopédia áttekintése után a következő információkat emelném ki: az oroszlán (*Panthera leo*) a macskafélék (*Felidae*) családjába tartozó emlős. A tigris után a legnagyobb termetű és legelterjedtebb „nagymacska”. Az oroszlánok az afrikai kontinens legnagyobb részén megtalálhatók, ahol főleg fás területeken fordulnak elő, de megtalálhatóak a félsivatagos és bozotos helyeken is. Ma a legtöbb közülük Közép-Afrika és Dél-Afrika országaiban él. Ennél sokkal kisebb a kelet-afrikai és a kevésbé ismert nyugat-afrikai oroszlánközösségek száma³⁷.

A dolgozatom szimboliztikai elemzésének terét illetően érdekesnek bizonyul az a tény, hogy történeti időkben Euráziában is éltek oroszlánok, a Balkántól (Héraklész egyik első hőstette is ehhez kapcsolódik) Kis-Ázsián és a Közel-Keleten át egész Indiáig³⁸. Ezek az

³⁴ Az oroszlán latin megnevezése *Panthera Leo*, a leopárdok családjába tartozó külön kategória.

³⁵ 1., 2., 5. kép

³⁶ 3., 4. kép

³⁷ 6. kép

³⁸ 2. térkép

ázsiai oroszlán³⁹ (*Panthera leo persica*) alfajhoz tartoztak. Nagy méretük és nappali életmódjuk miatt könnyebben elejthetőek voltak a vadászok számára, mint a tigrisek vagy a leopárdok.

Utolsó európai élőhelyük Görögország volt⁴⁰, ahonnan az 1. században tűntek el. Ázsiában a 20. század elejére haltak ki. Az utolsó vadon élő ázsiai oroszlánok ma csupán az Északnyugat-India területén levő Gir erdőben fordulnak elő.

Az oroszlán őskori alfajai közül még egyet tekintek különösen kiemelendőnek: a kelet-szibériai oroszlánt (*Panthera leo vereshchagini*). Ez a fajta orosz földön az ún. Yakutia vagy mai néven Sakha Köztársaság területén fordult elő. Az illető körzet elhelyezése megegyezik az ún. *sakha-szkíták* vagy *ázsiai-szkíták*⁴¹ elhelyezésével, innen ered eme szkíta-típusú népcsoport megnevezése.

A felvázolt tények láttán úgy vélem több joggal beszélhetünk oroszlán és nem leopárd ábrázolásokról. A szkíta népek Yakutia területén az oroszlánnal közvetlen kapcsolatba kerülhettek, vagy a motívumot az ázsiai-szkítáktól örökölhették. A szomszédos népek, mint a görögök, asszír-perzsák, kínaiak részéről is egyaránt kölcsönözhatték és beiktathatták művészetükbe az oroszlán ábrázolásokat. A kereskedelmi kapcsolatok utazásai folytán azokon a területeken is akár közvetlen kapcsolatba kerülhettek az állattal.

Egy utolsó érv, mely az oroszlán meghatározás érdekében szólhat azonban nem teljesen megcáfolhatatlan. A szkíta művészet korai időszakának és a klasszikus időszak elejének macskaállat-ábrázolásai úgy tűnik sörény nélküli⁴² nőstény oroszlánt ábrázolnak, de a klasszikus időszak végén már megjelennek, és a késő korszakra túlsúlyba kerülnek a sörényes, hím oroszlánábrázolások. A sörény nélküli macskaállat-ábrázolások szinte teljesen eltűnnek. A kérdés a következő: melyik valószínűbb, hogy a női állat szerepét átveszi a hím állat vagy egy állatfaj helyét átveszi egy másik faj? Megjegyezném ezzel a kérdéssel kapcsolatban azt, hogy a szkítaművészet számos szarvasábrázolása is a nőstényállat formáját ölti.

3.2. ELLENSÉG VAGY BARÁT? – EDDIGI ÉRTELMEZÉSEK

A szkíta típusú népcsoportok felfogásában úgy vélik a kutatók, hogy az oroszlánnak valamilyen totemisztikus szerepe lehetett. Eddig előkerült öt pajzsdísz közül négy szarvas és

³⁹ 8. kép

⁴⁰ Arisztotelész és Hérodotosz is említi az állat jelenlétét a Balkánban

⁴¹ Szemerényi 1980

⁴² innen származnak a megítélések, hogy párdúc-ábrázolásokról beszélhetünk, mivel nem a klasszikus oroszlánképpel állunk szemben.

egy oroszlán. A tükrökön a szarvas mellett leggyakrabban az oroszlán van ábrázolva. Idegen kultúrákban egyaránt fontos szerepet tölt be e szimbólum, de vegyük közelebbről szemügyre a szerepét a szkíta kultúrában.

Említettem az előző fejezetekben a Bozó Mária által leírt értelmezési lehetőségeket. A két részletezett variáns közül az elsőnek megcáfolása nélkülözhetlen. Elmélete szerint az oroszlán a szkíta művészetben a *Napot* jelképezi. Ha ezt az elképzelést elfogadjuk, akkor a szarvas szimbóluma mellé csatoljuk egyen- és azonértékű szimbólumként.

Sok publikációban kitűnő módszerekkel és racionalitással arra a következtetésre jutottak, hogy a szarvas a *Napisten*.⁴³ Ehhez a szimbólumhoz kapcsolódnak olyan fogalmak mint az erő, az élet és az energia. Egyforma lenne az értelme az oroszlán szimbólumnak egy olyan állat szimbólummal, amelyet számos ábrázolásban levadász, letámad vagy amelybe beleharap? Inkább úgy tűnik, hogy egy istenölővel állunk szemben: a *Napisten* gyilkosával, illetve az élet végét jelképező *Halál* szimbólumával.

Az oroszlán és a szarvas egyenértelmét többek között Bozó Mária egy kelemesi tegez aranyborításának ábrázolásaival támasztotta alá⁴⁴. Véleménye szerint nem beszélhetünk a ragadozó-zsákmány hagyományos kapcsolatáról, mivel: „*a párducok apróbbak növényevő társaiknál*”. A tegez kompozíciós megoldása többféleképp értelmezhető. Egy négyzetes rekeszben 28 szarvast látunk, melyeket jobb és bal oldalt apró, bekuporodott oroszlán-alakok sora keretez be. Véleményem szerint, ez nem támasztja alá a két szimbólum értelmi egyenrangúságát, de értékükben és fontosságukban lehetséges, hogy egyenrangúak. A 28 szarvas a hónap napjait jelképezheti, egy időszakaszt – akár az ember élete. A két keretező oroszlán-sor pedig a kezdet és vég jelképei: a *semmiből jöttünk*⁴⁵ és a *semmibe*, azaz az ismeretlenbe távozzunk. A *halál* jelképeiként is lehet kezelni a kis oroszlánokat.

Az oroszlán összegömbölyödött testtartása valószínűbb, hogy a körforgást jelképezheti és nem az energia besűrűsödését. Pontosabban az élet és halál körforgását, amely gondolat más kultúrákban is testet ölt a reinkarnáció fogalmában⁴⁶.

⁴³ Magyar Adorjánt idézném: „*Az Ég vagyis az Őserő, az ősteremtő Nagy Atyaisten egyik fő jelképe volt a him csodaszarvas, amelyet fekete színűnek tarkítva ábrázoltak. Ezzel szemben a fehér szarvasűnő a Tejút jelképe volt. A Tejút, mely őseink szerint a Nap anyja, az Ős-Anyistennő. E két főistenség fiának tekintették a Napot vagy Napistent, akit a magyartörzsnél az Aranyszarvas jelképezett. A természetben sárgának képzeltek, így az ábrázolásokon aranyszínűen jelenik meg.*” Adorján 1996

⁴⁴ 9. kép

⁴⁵ A keresztény hitvallás szerint: „*semmiből teremtés*” Zsid. 11,3 (Luther fordításában: „*ami látható, az a semmiből állott elő*”).

⁴⁶ A számos olyan keleti vallások mellett, mint a buddhizmus, hinduizmus, az indoeurópaiak indo-aryan népénél is ismeretes volt. Még görög területeken is előfordult az orfikusok köreiből, amelyek hitvallásáról Euripidész, Hérodotosz is írnak i.e.az 5. században.

Ezzel kapcsolatban kiemelném az *uroborosz*⁴⁷ szimbólumát, melyre analógiákat találunk a szkíta művészetben is⁴⁸. Az ábrázolás visszavezethető i.e. az 1600-as évekbeli Egyiptomig⁴⁹. A kutatók úgy számítják, hogy Egyiptomból terjedt el Föniciáig és végül a görög filozófusok köreibbe is bekerült.⁵⁰ A szimbólum az örökkévalóságot jelzi, valamint az örök körforgást és a folyamatos megújulást. Jelképezheti azt a primordiális erőt, amely kezdettől fogva létezik és megsemmisíthetelen. Ilyen kontextusban érthetővé válik, miért kerül az oroszlán összegömbölyödött formában tükrök hátára⁵¹ vagy a tegezdíszek közepére is.

Érdekesnek bizonyul a második felvázolt értelmezési variáns is, pontosabban az oroszlának a *Hold* jelképeként való értelmezése. Ilyen kontextusban az oroszlán jelképe a szarvas jelképének ellentéte, és nem beszélhetünk egyenrangúságról. Vajon így van?

A szarvas, mint a Nap jelképe, egy utat jár le az égbolton és eltűnik. Helyette a Hold lép fel az égboltra. Ez az értelmezés más kultúrák szarvasképeinél is felmerült: a tajga lakói vakító nagyságú szarvakkal rendelkező rénszarvasnak tekintették a Napot, mely estére leszáll a holtak földalatti birodalmába, hogy majd újra felszálljon égre és folytathassa útját a következő nap⁵². Érdeemes feltenni a kérdést, hogy ezt a jelenséget hogyan értelmezték az ősnomád népek: a Hold távol tartja a Napot az Égtől vagy csak helyettesíti, míg kipihenni napi útjának fáradalmait. A hold gyengébb fényével ugyan, de könnyebbé tette a tájékozódást, a vándorlást. Ilyen értelemben egy baráttal állunk szemben.

3.3. TÁRGYAKKAL VALÓ KAPCSOLATA

Amint már említettem, a ragadozóállat szimbólum tárgykategóriáinak szintézisét már Bogdanov felállította. A kutatásomban közelebbről is megtekintem azokat a tárgytípusokat, melyeken szerepel oroszlánábrázolás: a dísz tárgyak, a rituális tükrök és a fegyverzet.

3.3.1. DÍSZTÁRGYAK

Az első csoportba soroltam a ruhadíszeket, a tegezdíszeket, az ékszereket és más dísz tárgyakat, melyeknél a hangsúly nem a funkcionalitásra tehető.

⁴⁷ Saját farkába harapó sárkány vagy kígyó.

⁴⁸ 10. kép.

⁴⁹ Az Unas piramis szarkófág-termének nyugati falán a következő felirat olvasható: „*Két kígyó összefonódik. A hímbe harap a nőstény, és a nősténybe harap a hím. A menny el van bűvölve, a föld el van bűvölve. Az emberiség mögötti férfi el van bűvölve.*”

⁵⁰ Plato Timaios (dialógus) című művében ennek a szimbólumnak a jelentését tárgyalja.

⁵¹ A 3.3.2. *Tükrök* című fejezetben részletezem a tükörnek, mint tárgynak a szimboliztikáját is. Elolvasásával érthetővé válnak a fent említettek.

⁵² *Bozó 2005*, pp. 142-143

Ebben a kategóriában észrevevessük, hogy amikor az állat egymagában van megjelenítve, a formai kiképzés szempontjából leggyakrabban két pozíciót ölt: körkörös vagy lapuló.⁵³ Ez a két beállítás tükrözi értelmének kettősségét. A körkörös állapotban a már említett halál-élet-halál konnotációjában érvényesül. A lapuló pozícióban, melyben úgy tűnik lesben áll, támadásra kész a halál vagy a védelem szimbólumaként jelenik meg.

A ruhadíszek kategóriájában az oroszlán vagy ragadozóállat ikonográfiáját feldolgozta Bogdanov. Leggyakrabban összegömbölyödött formában jelentkezik a szimbólum.

Az ékszerek sorában oroszlánábrázolással rendelkeznek a csüngők és nyakláncok. Ebben a kategóriában találjuk a legtöbb arany- és elektronleletet. Formai kiképzés szempontjából jellemző ezekre a leletekre, hogy az állat csak egyik testrészét használják fel díszítő elemként, pl. a fejet, a felsőtestet⁵⁴. A klasszikus kor végére ebben a kategóriában jelennek meg először a hím oroszlánábrázolások⁵⁵.

Ugyanide sorolnám a csak díszítésre rendeltetett tárgyakat: bronz lemezek, arany veretek. Ide tartozik a már említett ötödik oroszlánt ábrázoló pajzsdísz, illetve az Arzsán vidékéről előkerült bronzlemez. Ebben kategóriában az oroszlán gyakran egymagában van megjelenítve⁵⁶ vagy állatharcokban szerepel⁵⁷. A küzdő állatok hagyománya visszavezethető a mezopotámiai ábrázolásokig, melyeken a kutatók értelmezésében a Hajnalcsillag és Esthajnalcsillag jelképeiként szerepeltek. Állatküzdelmek Elő-Ázsiában pedig már i.e. a 3. évezredben ismeretesek⁵⁸. Úgy tűnik egy mélyen gyökerezett jelenséggel egy archetípussal állunk szemben. Elképzelhető, hogy a küzdelmi jelenetek a őskori ember világképének egy kulcsjelenetét ragadják meg és állítják elénk: a jó és a rossz küzdelmét ábrázolják. A világ ama két értékét idézik elő, melyeknek állandó ütközése az embert azóta kísérti, amióta cselekedeteinek tudatosságával rendelkezik.

A tegezzárakon megjelenik a tárgy közepén összegömbölyödött pozícióban⁵⁹ vagy a tegez szárain vadászva egy másik állatot. Ritka esetben kettős oroszlánábrázolással, ún. iker-oroszlánokkal⁶⁰ is találkozunk. Ez a kiképzés azonban inkább az akinészek és kardok esetében jellegetesség.

⁵³ Bogdanov 2007 pp. 206-209

⁵⁴ 11. kép

⁵⁵ Zöldhalompusztai nyaklánc

⁵⁶ 13. kép

⁵⁷ 14.-18. kép

⁵⁸ Bozó 200, pp. 122-123

⁵⁹ 19. kép

⁶⁰ 20. kép

3.3.2. TÜKRÖK

A tükrök bizonyulnak a legérdekesebb tárgykategóriának, a szimbólum értelmezésének vagyis ikonológiájának szempontjából. A tükrök ábrázolásain a szarvas agancsai a korong alatt helyezkednek el, tartják a korongot és egybeolvadnak vele, azonban az oroszlán a fogantyú végén átellenben szerepel a szarvassal. Sok leleten a kettő testtartása egymásba kapcsolódna, egy teret zárna be, ha a fogantyút elhagynánk⁶¹. Inkább kiegészítő, mintsem egyenértékű szimbólumok.

A tükör a hagyománytartó nomád kultúrákban egyrészt a Nap szimbóluma volt, másrészt a Lelket őrző edény. Megakadályozta, hogy a test halála után a lelkét ne vehesse fel egy alvilági entitás, lény.⁶² Ilyen értelemben az élet és halál viszontagságaihoz kapcsoló tárgy ábrázolásai valószínűleg ugyanehhez a két fogalmhoz kapcsolódhatnak: a szarvas, vitathatatlanul az Élet jelképe, és következésképpen az oroszlán a Halál jelképe - vagy a Halált elűző vad?

Ennek az értelmezésnek párhuzamait láthatjuk az egyiptomi Bész alakjában, a mezopotámiai Huwawa-maszkokban, az Artémisznak ajándékozott Medúza-fejen, illetve Hádesz alvilági birodalmát őrző Kerberosz alakjánál. Sok más mitológiában feltűnik a vad, a szörny, mint apotropaikus és őrző szellem vagy gonoszt elűző szimbólum.

3.3.3. FEGYVEREK

Ide sorolhatóak a balták, a kések és az akinakészek. A baltákon nem rendelkezünk oroszlán-ábrázolásokkal, nagyrészt pedig hiányzik bármiféle díszítés róluk. Bogdanov összegzései azt mutatják ki, hogy a fegyvereken ritka volt az oroszlánábrázolás, és gyakoribb a patkós állatok megjelenítése.

Azonban a kardok, akinakészek döntő értékűnek bizonyulnak. Kiképzésükre jellemző az állat ábrázolása lapuló pozícióban és az iker-ábrázolásban.⁶³ Ennek az eljárásnak analógiáit találjuk a luristráni bronzok között, mükénéi leletek között.⁶⁴ A fennlévő ábrázolások a szimbólum apotropaikus jellegét emelik ki, főleg mivel a tárgy-típus védekezésben, harcban élte ki funkcionalitását. Az oroszlán motívuma gyakran a madár motívumával társul, mely egyes kutatók értelmezése szerint a szarvast/Napistent társaként kíséri az égen és védelmezi. Egyes keleti kultúrák a sast vagy turult lélekmadárként is tisztelték, amely a holtak lelkét a

⁶¹ 21., 22. kép

⁶² Bogdanov 2007, pp 212.

⁶³ 22.,23. kép

⁶⁴ Porada 1980, pp. 78; függelékben a 25. kép

Napba viszi⁶⁵. Egy másik jelenség, mely jó érv az oroszlán apotropaikus értelmezésében, azon felismerés, hogy a csörgők esetén nem ismerünk olyan példányt, amelyen oroszlánábrázolásról beszélhetünk. A csörgők ugyanis minden bizonnyal a sámán eszközei⁶⁶, kultikus eszközök lehettek, így legalkalmasabb tárgy típusként szolgálnának az oroszlán kultikus értelmének kifejezésére.

3.4. A MOTÍVUM JELENTÉSE MÁS TÁRSADALMAK MŰVÉSZETÉBEN

Amint már említettem három nép, kultúra művészete hatott erősen a szkíta művészetre: a kínaiak, az asszír-perzsák és a görögök. A kínaiak hatása ugyan nem a legerősebb, de az oroszlán szimboliztikájának szempontjából fontosnak bizonyulhat, ezért egy pár mondatban részletezném az illető állattal szembeni elképzeléseiket.

Habár az oroszlán nem honos Kínában, az ottani emberek úgy hiszik, hogy megóvja az embert a gonosz szellemtől, innen ered a kínai újév oroszlántánca, mellyel távol tartják a démonokat és a szellemeket⁶⁷. Látjuk, hogy értelme megegyezik egy felvetett értelmezési lehetőséggel: apotropaikus szerepben jelenik meg.

Egy legenda szerint az oroszlán a kínai állatöv tizenkét kiválasztott állata közé is tartozott, de Nefrit Császár avagy az Ég Császára az emberek ellen elkövetett gonoszságai, vérengzései miatt száműzte őt, így a győzedelmes Tigris (Állatjegy) lett az állatok királya, s őt tette a kínai állatöv harmadik állatjegyének tulajdonosává az oroszlán helyett⁶⁸. Ez a legenda azonban alátámasztja az oroszlán szimbólum fenyegető halálként való értelmezésének lehetőségét. Látjuk tehát, hogy ebben a kultúrában is kettős, ambivalens értelmezésekkel állunk szemben.

Az asszíroknál és perzsáknál az oroszlán eddig nem említett tulajdonságai kapnak hangsúlyt. Művészetükben az oroszlán kinyújtott lábakkal, ugrásra készen, tágranyitott szájkapcsokkal van legyakrabban megjelenítve⁶⁹. A állat mérgére és hatalmára van fektetve a hangsúly. A királyi hatalom propagandájának szolgálatában áll⁷⁰. Tehát egy hatalom-szimbólummal állunk szemben. Ilyen értelemben a kultikus konotációktól távol áll, de még valami rokonságot mutat a feltételezett apotropaikus jelentésével. Hisz a király hatalmát védő

⁶⁵ Bozó 2005, pp. 164

⁶⁶ Rostovzeff 1922, Perevodcekoa 1980, Jettmar 1980, Kemenczei 2001, Bozó 2005,

⁶⁷ Goswamy 2002

⁶⁸ Encyclopædia Britannica

⁶⁹ 26-28. kép

⁷⁰ Porada 1980, pp. 157-160

állatként is lehet értelmezni, mely a perzsa idősakra már a más világból származó griff formáját ölti. Ez a motívum meg fog jelenni a szkítaművészetben is, a késői korszakban főleg.

A görög művészetben is az oroszlán erejére és annak, az állatok birodalmában élvezett presztízisére van fektetve a hangsúly⁷¹. Az istenségek közül gyakran Heráklész, Ártemisz és Tétisz személyével jön kapcsolatba⁷². Itt is ugyanolyan értelmezésekkel állunk szemben, mint az perzsáknál tárgyaltaknál. E két kultúra elképzelése nem egyezik meg a szkítáknál feltételezett variánsokkal, amelyeknek más a kapcsolata az illető állattal.

Az asszírok, perzsák és görögök büszkén tekintenek rá, mint egy zsákmányra. Propaganda eszközként használják, míg a szkíták és a kínaiak sokkal elvontabb fogalmakba burkolják az állat szimbolikáját. Nálunk istenként, misztikus entitásként jelenik meg. Úgy tűnik az állat iránt nyilvánított tisztelet ezeknél a népeknél nagyobb.

⁷¹ 29., 30 kép

⁷² *Bèrard 1987*

4. KÖVETKEZTETÉSEK

Összegezve a megvizsgáltak alapján kiderülteket, az oroszlán-szimbólum esetén két értelmezési lehetőség ütközik.

Elsősorban beszélhetünk az oroszlánról, mint a szarvast kiegészítő állat szimbólumról. Ebben az esetben a Halál és a veszély jelképeként ellenpontozza a szarvast, mely az Élet jelképe. Erre utalhatnak a tükrök kiképzése, az oroszlán összegömbölyödött ábrázolásai. Az állatharcok ilyen kontextusban, a jó és a rossz küzdelmeként értelmezhetőek, vagy akár memento mori ábrázolásként a lappangó, de szükséges és kiküszöbölhetetlen halált jelképezik. A szomszédos népek szarvas-legendája is teret hagy az oroszlán jelképének ilyesféle magyarázatára.

Másodsorban pedig az oroszlán, mint szarvast, az életet és erőt védő szimbólum. Apotropaikus értelmezését alátámasztja a tükör szimboliztikája, fontossága, mint tárgy. Ugyanilyen értelemben az oroszlán szimbólum kardokra, akinészekre való helyezése, illetve hiánya a csörgők ábrázolásain jogossá teszi ezt az állítást. Nem utolsósorban a szkíták szomszédságában élő népek, oroszlán-szimbolikájának lehetséges behatása is igen valószínűvé teszi ezt az értelemezési variánsot.

A válasz arra, hogy melyik értelmezés áll közelebb a valósághoz, annak függvényében fog eldőlni, hogy mire helyezük a hangsúlyt: az ábrázolások közti viszonyokra vagy az ábrázolások és a tárgyak viszonyára?

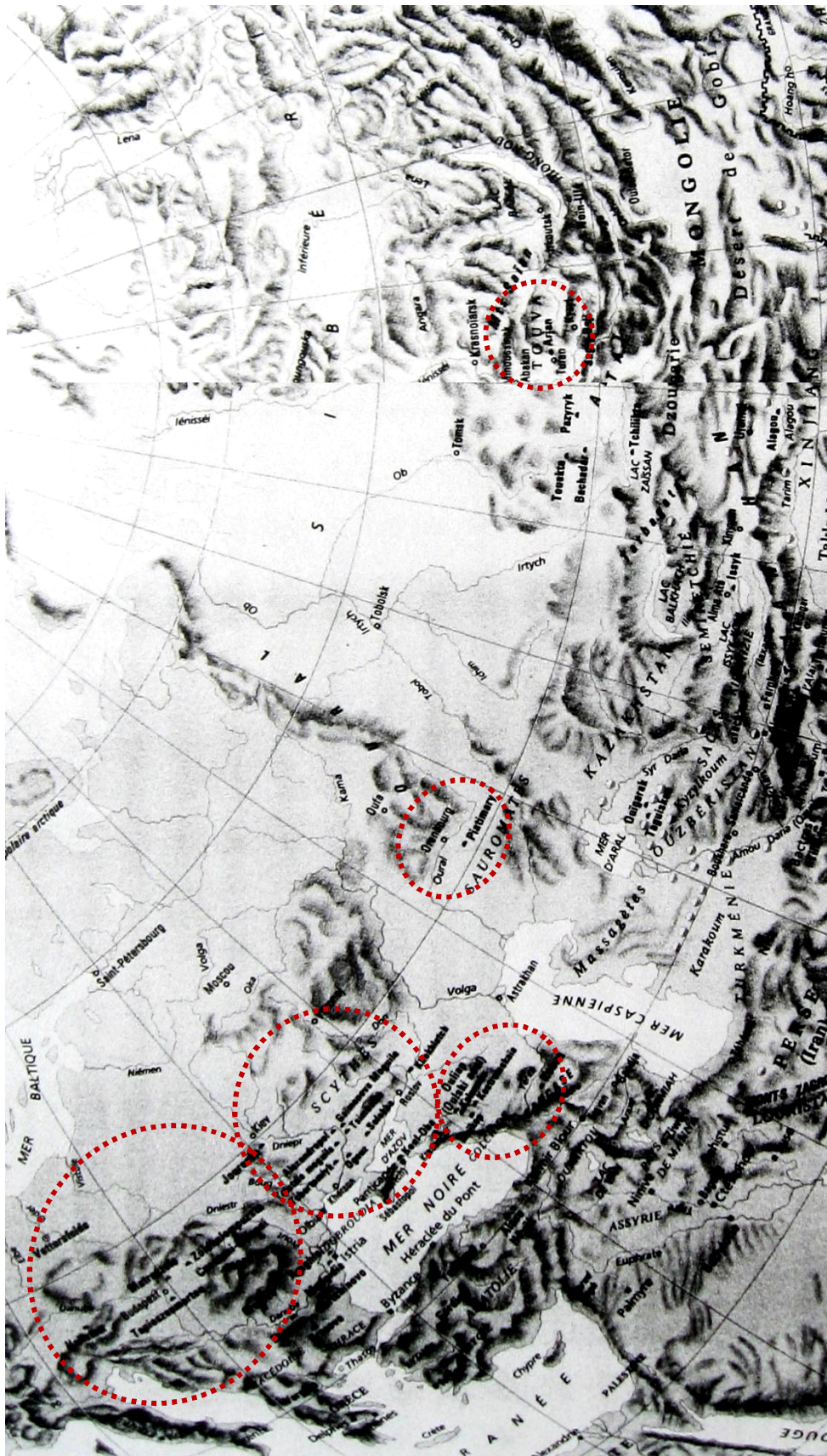
5. FÜGGELÉK

5.1. IRODALOM

- Bèrard 1987 C. Bèrard: Etrangler un Lion á mains nues IN Images et société en Grèce Ancienne. 1987, Paris.
- Barkova 1984 Barkova L.L: Barkova L. L.: Reznje izobrazhenija zhivotnych na sarkofage iz 2-go Bashadarskogo kurgana. In: Archeologitsheskij sbornik. Gosudarstvennyj Ermitazh (Leningrad), 25, 1984, pp. 83-89.
- Batschmann 1998 Oskar Batschman.: Bevezetés a művészettörténeti hermeneutikába. 1998, Budapest.
- Beckwith 2009 Christopher I. Beckwith: Empires of the Silk Road. A History of Central Eurasia from the Bronze Age to the Present. 2009, Oxford.
- Bogdanov 2007 Evgenij Bogdanov : Zur Kunst der skytisch-sibirischen Kulturkreises. Raubtierdarstellungen der Nomaden Zentralasiens IN Euroasia Antiqua 13, 2007.
- Bozó 2005 Bozó Mária: Hétszer fényesebben. A szkíta állatstílus. 2005, Budapest.
- Bialostocki 1978 Jan Bialostocki: Iconography. IN Dictionary of the History of Ideas. Studies of Selected Pivotal Ideas. 1973, New York.
- Brentjes 1982 Burchard Brentjes: Der Tierstil in Eurasien. 1982, Leipzig.
- Goswamy 2002 Goswamy B.N.: Where does the Lion come from in ancient Chinese culture? Celebrating with the Lion Dance IN The Tribune, 2002, október, 6.
- Jettmar 1983 Jettmar Karl: Arta steppelor timpurii. 1983, Bukarest.
- Kemenczei 2001 Kemenczei Tibor: Az alföldi szkíták IN Havassy Péter (Sor. Szerk.), Hatalmasok viadalokban. Az Alföld Szkíta kora, Gyulai Katalógusok 10, 2001.
- Porada 1990 Edith Porada: Die Kunst der Welt. Alt-Iran. 1990, Köln.
- Renfrew 1996 Colin Renfrew-Paul Bahn: Archaeology, Theories, Methods and Practice. 1996, London.
- Renfrew 1985 Colin Renfrew: The Archeology of Cult. The Sanctuary at Phylakopi, 1985, London.
- Robb 1998 John E. Robb: The Archeology of symbols IN Annual review of anthropology, Vol. 27, pp. 329-346.

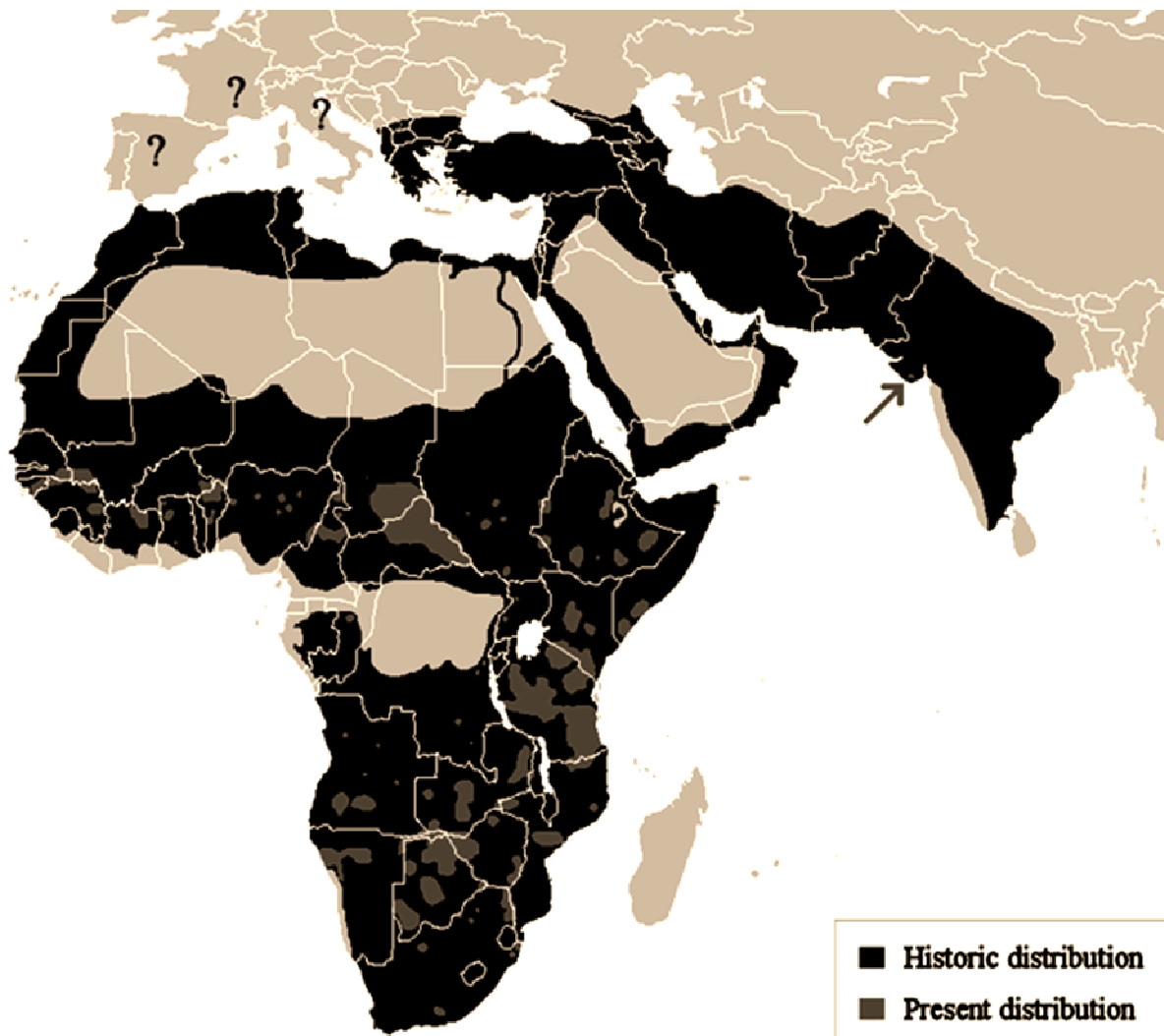
- Rostovzeff 1922 M.I. Rostovzeff: *Iranians and Greeks in South Russia*. 1922, London.
- Szemerényi 1980 Oswald Szemerényi : Four old iranian ethnic names: Scythian - Skudra - Sogdian - Saka IN *Sitzinberichte der Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse , Sitzungsberichte, Band 371*.
- Schiltz 1994 Veronique Schiltz: *Les scythes et nomades dans le steppes, en siècle VIII. i.c. et siècle I.i.c.* 1994, Paris.
- Yablonsky 2000 Leonid T. Yablonsky : “Scythian Triad” and “Scythian World” IN *Kurgans, Ritual Sites, and Settlements Eurasian Bronze and Iron Age, BAR International Series*, pp. 3-9.
- Zaseckaja 1980 Zaseckaja I. P.: *Izobrazhenie "pantery" v sarmatskom iskusstve*. In: SA, 1, 1980, pp. 46-55.

5.2. TÉRKÉPEK

1. Az szkíta állatstílus elterjedése az eurázsiai sztyeppe területén

(Térkép: Az eurázsiai sztyeppe kurgánjai, Schiltz 1994)

2.Térkép az oroslán elterjedéséről

Sötét barna: őskor és ókor Világos barna: mai nap Drap: nincs

5.3. KÉPEK

1. Majkopi ezüst tál, i.e. 3 évezred

2. Ordosi bronz lelet, i.e. 2. évezred

3. Akinakész tok aranyból, Vettersfelde, i.e. 6. század

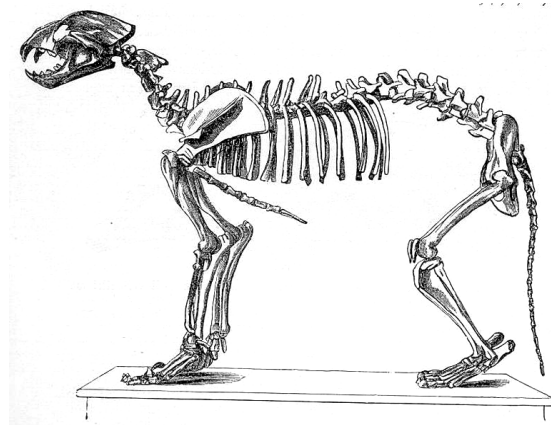
4. Vettersfeldei dísz tárgy, i.e. 6. század

5. Bronz balta Baktriából, i.e. 2. évezred

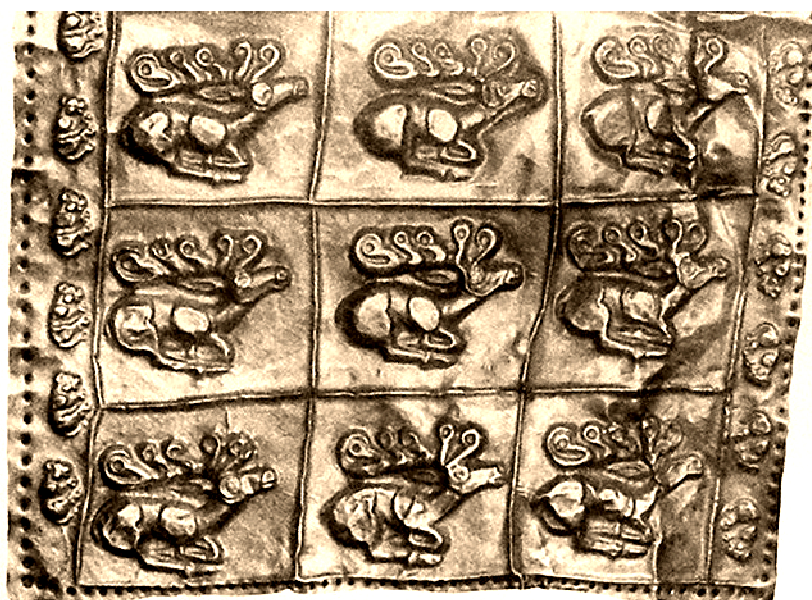
6. Az afrikai oroszlán

7. A barlang-oroszlán csontvázának rekonstrukciója

8. Az ázsiai oroszlán

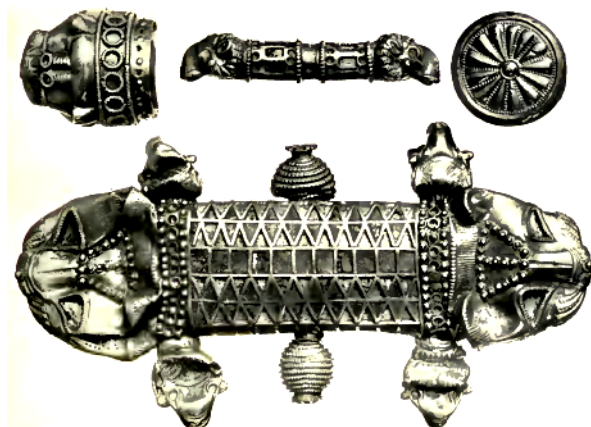

9. A Kelermesi tegezdísz részlete, i.e. a 6. század.

Felül : részlet az oroslán-sorról

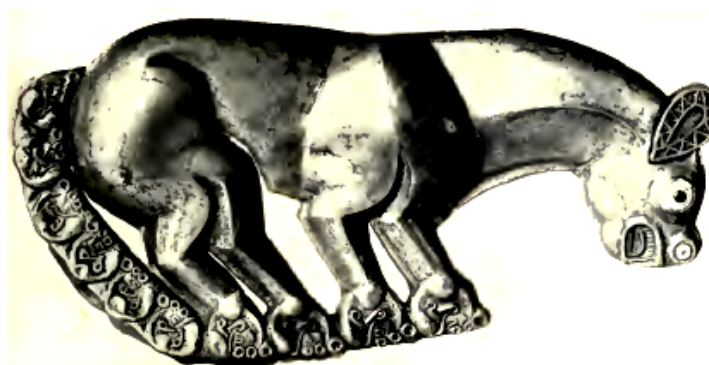
10. Farkába harapó macskaállat (orszlán)
Bronz veret Arzsán vidékéről, i.e. a 8. század

11. Díszveret Koban téréségéről, a Kelermes kurgánból, i.e. a 6. sz.

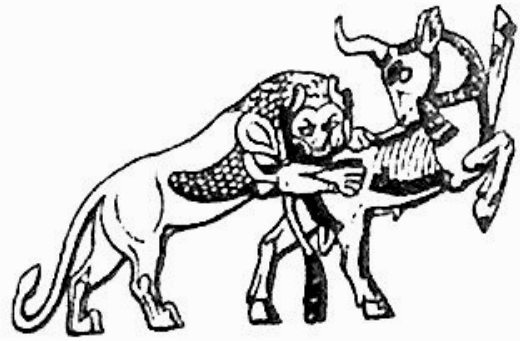
12. A zöldhalompusztai nyaklánc, i.e. az 5. század

13. Díszveret Koban téréségéről, a Kelermes kurgánból, i.e. 6 sz.

14. Állatharcos jelenet a Kelermes kurgánból

15. Állatharcos jelenet Perszepoliszból

16. Állatharcos jelenet a Kul-Oba kurgánból

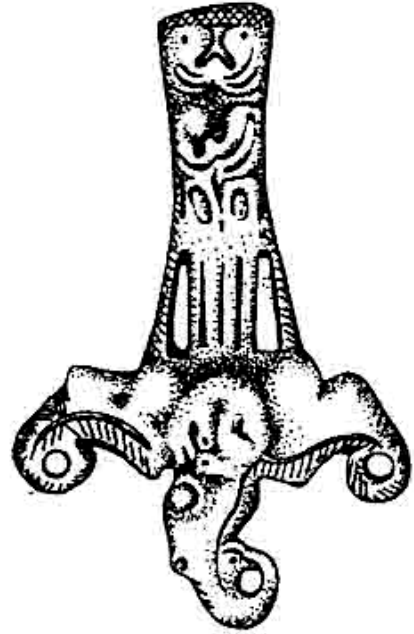
17. Állatharcos jelenet Pazirikből

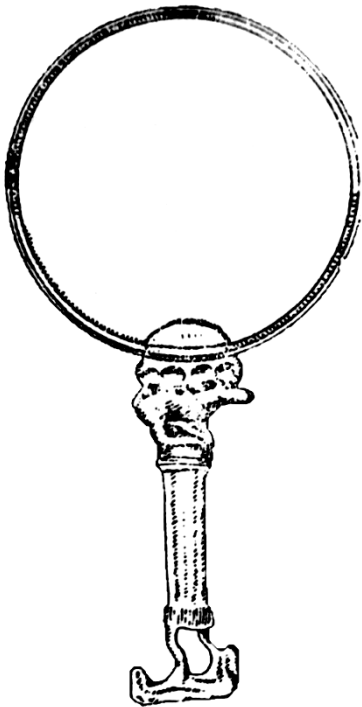
18. Küzdő állatok Nagy Péter cár szibériai aranygyűjteményéből

19. Tegezdísz Olbiából összegömblyödött oroszlánnal, i.e. az 5. századból

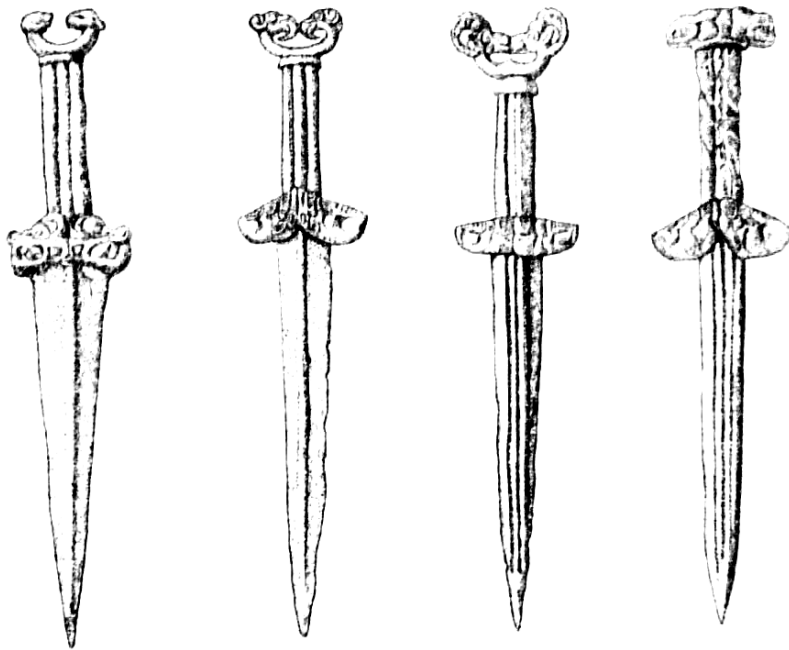
20. Tegezdísz Komárom megyéből, i.e. az 5. századból

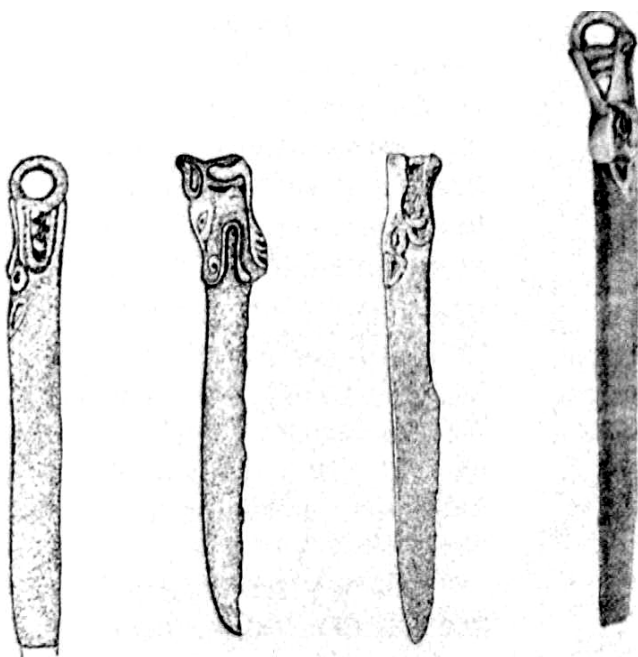
21. Szkíta-kori tükör rekonstrukciós rajza

22. Oroszlánábrázolás egy tükör végéről, Fekete-tenger vidéke, i.e. a 6. századból

23. Szkíta-kori akinakész típusok oroszlánábrázolással. Rajz: Bogdanov

24. Kések oroszlánábrázolással. Rajz: Bogdanov

25. Akinakész Műkénéből, i.e. 16 század

26..Oroszlános pecsét királyi sírból, Nimrud

27. Rython nőstény oroszlán ábrázolással, Perzsa birodalom

28.Dombormű részlet állatharcos jelenttel, Perszepolisz

30. Oroszlán ábrázolás, Görögország

29. Chimaira ábrázolás, Görögország